

## ԴԵԲԻՏՈՐԱԿԱՆ ԵՎ ԿՐԵԴԻՏՈՐԱԿԱՆ ՊԱՐՏՔԵՐԻ ՀԱՄԵՄԱՏԱԿԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆԸ

### ԳՐԻԳՈՐ ԻՆՏԻԱՐՑԱՆ, ԼԻԼԻԹ ՆԵՐՍԵՍՅԱՆ

Ֆինանսական գործունեությունը բիզնեսի աշխատանքային լեզուն է, և գործնականում անհնար է առանց ֆինանսական ցուցանիշների վերլուծել կազմակերպության գործունեությունը և աշխատանքի արդյունքները:

Հայաստանի Հանրապետությունում դեռևս մշակված չեն տնտեսության առանձնահատկությունները հաշվի առնող ճկուն մեթոդներ, թերի են դեբիտորական և կրեդիտորական պարտքերի օպտիմալացման գործընթացի կարգավորման օրենսդրական հիմքերը, իսկ գործնականում դեբիտորական և կրեդիտորական պարտքերի հարաբերակցության գործակիցը գրեթե տեղ չունի կազմակերպության ֆինանսական դրությունը գնահատող ցուցանիշների համակարգում: Կարծում ենք՝ անհրաժեշտ է ընդգծել դեբիտորական և կրեդիտորական պարտքերի համեմատական վերլուծության նշանակությունը՝ կարևորելով օգտագործումը: Դեբիտորական և կրեդիտորական պարտքերի օպտիմալությունը հանգեցնում է կազմակերպության տնտեսական գործունեության բարելավման, շահութաբերության ցուցանիշների բարձրացման, ինչն ընդգծում է կազմակերպության տնտեսական գործունեության ֆինանսական ցուցանիշների մանրակրկիտ վերլուծության անհրաժեշտությունն ու կարևորությունը:

Նշված նպատակին հասնելու համար անհրաժեշտ է.

- 1) դիտարկել ընթացիկ ակտիվները և դեբիտորական պարտքերը,
- 2) վերլուծել դրանց կազմն ու կառուցվածքը,
- 3) կատարել դեբիտորական և կրեդիտորական պարտքերի համեմատական վերլուծություն, բացահայտել օպտիմալության չափերը և օգտագործման բարելավման ուղիները:

Ընդհանուր առմամբ, հաշվապահական հաշվեկշռում և ֆինանսական արդյունքների մասին հաշվետվությունում ներառված տվյալները առանձին-առանձին խոսում չեն, ուստի օբյեկտիվ գնահատման համար անհրաժեշտ է ուսումնասիրել հիմնական գործոնների քանակական հարաբերակցությունը (ֆինանսական գործակից):

Ֆինանսական գործակիցը հաշվապահական երկու ցուցանիշների հարաբերակցություն է<sup>1</sup>: Ֆինանսական գործակիցների առավելությունները դրանց հաշվարկման պարզության մեջ են: Սովորաբար համեմատվում են միևնույն կազմակերպության ցուցանիշներն ըստ ներկա և անցյալ ժամանակաշրջանների, կատարվում են նաև կանխատեսումային գնահատումներ: Այսպիսով՝ բացահայտվում է կազմակերպության ֆինանսական դրության բարելավման կամ վատացման փաստը: Վերլուծվող կազմակերպության տվյալները համեմատվում են նաև.

<sup>1</sup> Տե՛ս **Ван Хорн Дж.**, Основы управления финансами. М., „ФиС“, 2005, էջ 141:

- համընդհանուր ճանաչում ունեցող նորմաների հետ՝ ռիսկի աստիճանի գնահատման և հնարավոր սնանկության կանխատեսման համար,

- այլ կազմակերպությունների համանման տվյալների հետ, ինչը թույլ է տալիս բացահայտել կազմակերպության թույլ և ուժեղ կողմերը, հնարավորությունները:

Ընդունված տեսակետն է՝ եթե փաստացի ֆինանսական ցուցանիշների մակարդակը ցածր է համեմատման բազայի ցուցանիշների մակարդակից, ապա դա մատնանշում է կազմակերպության գործունեության խոցելիությունը, և լրացուցիչ վերլուծության կարիք է զգացվում: Բիարկե, հնարավոր է, որ լրացուցիչ վերլուծությունը չհաստատի ի հայտ եկած բացասական միտումները՝ կապված կազմակերպության քաղաքականության և որոշակի պայմանների յուրահատկության հետ: Ֆինանսական գործակիցները չեն բացահայտում հաշվապահական հաշվառման մեթոդների տարբերությունները, չեն արտացոլում բաղկացուցիչների որակները<sup>2</sup>: Դրանք կայուն բնույթ ունեն:

Կազմակերպության ֆինանսական դրությունը բնութագրվում է ցուցանիշների այնպիսի համակարգի միջոցով, որոնք արտացոլում են տնտեսավարող սուբյեկտի՝ իր գործունեությունը ֆինանսավորելու և պարտավորությունները ժամանակին մարելու ընդունակությունը<sup>3</sup>: Ֆինանսական վերլուծությունը կարևոր է ինչպես կազմակերպության համար՝ գնահատելու իր ռազմավարությունն ու մարտավարությունը, այնպես էլ գործընկերների համար (բանկեր, ապահովագրական ընկերություններ, բաժնետերեր և այլն): Կախված այն հանգամանքից, թե ովքեր են իրականացնում ֆինանսական վերլուծությունը, հաշվարկվում են տարբեր ցուցանիշներ:

Վերլուծական հետազոտության ընթացքում շատ կարևոր է նաև հստակ պատկերացում կազմել դեբիտորական և կրեդիտորական պարտքերի հարաբերակցության մասին: Հայտնի է, որ կրեդիտորական պարտքերը դեբիտորական պարտքերի ծածկման աղբյուր են համարվում<sup>4</sup>: Ուստի պետք է համադրել դեբիտորական և կրեդիտորական պարտքերի գումարները:

Հաշվարկենք դեբիտորական և կրեդիտորական պարտքերի հարաբերակցության գործակիցը՝

$$\mathfrak{G}_{\eta\eta\eta} = \mathfrak{I}_{\eta\eta} / \mathfrak{U}_{\eta\eta} = (\mathfrak{I}_{\eta\eta} / \mathfrak{L}_{\eta\eta}) \times (\mathfrak{L}_{\eta\eta} / \mathfrak{U}_{\eta\eta}) = (\mathfrak{I}_{\eta\eta} / \mathfrak{L}_{\eta\eta}) \times (\mathfrak{L}_{\eta\eta} / \mathfrak{L}_{\eta\eta}) \times (\mathfrak{L}_{\eta\eta} / \mathfrak{U}_{\eta\eta}) = (\mathfrak{I}_{\eta\eta} / \mathfrak{L}_{\eta\eta}) \times (\mathfrak{L}_{\eta\eta} / \mathfrak{L}_{\eta\eta}) / (\mathfrak{U}_{\eta\eta} / \mathfrak{L}_{\eta\eta}) = (\mathfrak{I}_{\eta\eta} / \mathfrak{L}_{\eta\eta}) \times \mathfrak{G}_{\eta\eta} / (\mathfrak{U}_{\eta\eta} / \mathfrak{L}_{\eta\eta})^5$$

որտեղ՝ Գրկհ- դեֆիտորական և կրեդիտորական պարտքերի հարաբերակցության գործակից,

Դպ- դեբիտորական պարտքեր,

Կայ- կրեդիտորական պարտքեր,

Ըստ րնթացիկ ակտիվների,

Ըստ - րնթացիկ պարտավորություններ,

<sup>2</sup> Стів Аєаіє Е. А., Оїдаааєаієа аеоеааіє. І., 2002, т. 264:

<sup>3</sup> Стр. Савицкая Г., Анализ хозяйственной деятельности предприятия. М., 2007, с. 248.

<sup>4</sup> Տե՛ս Ա. Սարգսյան, Կ. Առաքելյան, Տնտեսական գործունեության վերլուծություն, Եր., «Տնտեսագետ», 2005, էջ 307:

<sup>5</sup> Բանաձևը՝ Գ. Իսախանյանի:

Գլխավոր ընթացիկ իրացվելիության գործակից:

Աղյուսակ 1

**Դեբիտորական և կրեդիտորական պարտքերի համեմատական գործակիցը «Ջերմուկ Գրուպ» ՓԲԸ տեղեկատվական տվյալների հիման վրա**

| Ցուցանիշներ                                                       | 2006 թ. | 2007 թ. | 2008 թ. | Շեղում                          |                                 |
|-------------------------------------------------------------------|---------|---------|---------|---------------------------------|---------------------------------|
|                                                                   |         |         |         | 2007 թ.՝ 2006 թ. համեմատությամբ | 2008 թ.՝ 2007 թ. համեմատությամբ |
| 1. Դեբիտորական պարտքեր (հազ. դր.)                                 | 488886  | 399267  | 1016963 | - 89619                         | +617696                         |
| 2. Կրեդիտորական պարտքեր (հազ. դր.)                                | 73318   | 132102  | 284651  | +58784                          | +152549                         |
| 3. Հարաբերակցության գործակից                                      | 6.67    | 3.02    | 3.57    | - 3.65                          | +0.55                           |
| 4. Ընթացիկ ակտիվներ (հազ. դր.)                                    | 1045258 | 1032137 | 1866990 | -13121                          | +834853                         |
| 5. Ընթացիկ պարտավորություններ (հազ. դր.)                          | 2633580 | 1808885 | 1618096 | - 824695                        | - 190789                        |
| 6. Դեբ. պարտքերի տեսակարար կշիռը ընթացիկ ակտիվների մեջ            | 60.37   | 43.02   | 37.93   | -17.35                          | -5.09                           |
| 7. Ընթացիկ իրացվելիության գործակից                                | 0.4     | 0.57    | 1.15    | +0.17                           | +0.58                           |
| 8. Կրեդ. պարտքերի տեսակարար կշիռը ընթացիկ պարտավորությունների մեջ | 3,1     | 5.68    | 12,88   | +2.58                           | +7.2                            |

Այդ հարաբերակցությունը 2006-ին կազմել է՝  $488886 : 73318 = 6.67$ , 2007-ին՝  $399267 : 132102 = 3.02$ , իսկ 2008-ին՝  $1016963 : 284651 = 3.57$ : Թեև հարաբերակցության գործակիցը կրճատվել է, սակայն «Ջերմուկ Գրուպ» ՓԲԸ դեբիտորական պարտքերի՝

կրեդիտորական պարտքերի գերազանցման պայմաններում կազմակերպության ֆինանսական կայունությունը, միևնույն է, վտանգված է:

Կատարենք գործունային վերլուծություն շղթայական տեղադրումների եղանակով.

$$Q_{\text{դկհ}} = R_{\text{պ}} / U_{\text{պ}}$$

$$Q_1 = R_{\text{պ0}} / U_{\text{պ0}}$$

$$Q_2 = R_{\text{պ1}} / U_{\text{պ0}}$$

$$Q_3 = R_{\text{պ1}} / U_{\text{պ1}}$$

$Q_1$  գործակիցը 2006-2007 թթ. կազմել է 6.67,  $Q_2$ -ը՝ 5.45, իսկ  $Q_3$ -ը՝ 3.02: Նույն գործակիցները 2007-2008 թթ. կազմել են, համապատասխանաբար՝ 3.02, 7.7, 3.57:

2007 թ.՝  $Q_2 - Q_1 = - 1.22$  (դեբիտորական պարտքերի փոփոխության ազդեցությունը),

$Q_3 - Q_2 = - 2.43$  (կրեդիտորական պարտքերի ազդեցությունը):

2008 թ.՝  $Q_2 - Q_1 = + 4.68$  (դեբիտորական պարտքերի փոփոխության ազդեցությունը),

$Q_3 - Q_2 = - 4.13$  (կրեդիտորական պարտքերի ազդեցությունը):

Այսպիսով՝ 2007 թ., 2006 թ. համեմատությամբ,  $Q_{\text{դկհ}}$ -ի փոփոխությունը կազմել է - 3.65, իսկ 2008 թ., 2007 թ. համեմատությամբ՝ + 0.55:

Կրեդիտորական և դեբիտորական պարտքերի մի քանի տարիների շարժընթացի ուսումնասիրությունը հնարավորություն է տալիս դատելու կազմակերպության մատակարարների և կապալառուների, գնորդների և պատվիրատուների նկատմամբ պարտավորությունների կատարման ճշտապահության մասին: Դեբիտորների և նրանց պարտավորությունների աճի միտումները վկայում են ֆինանսական կառավարման ոլորտի լուրջ խնդիրների, դրանց լուծման ուղղությամբ միջոցառումների ձեռնարկման անհրաժեշտության մասին: Միևնույն ժամանակ, գնորդների պարտավորությունների աճը կարող է կապված լինել իրացման ծավալների կտրուկ աճի հետ, և եթե վճարողները վստահելի են, ապա հիմնականում կարելի է հանգիստ լինել կազմակերպության հետագա ֆինանսական դրության առումով: Այլ է խնդիրը, երբ կասկածներ են առաջանում վճարողների վճարունակության վերաբերյալ:

Այս դեպքում կազմակերպությունը պետք է աշխուրջ լինի, որպեսզի իր դեբիտորական պարտքերը չդառնան անհուսալի և մեծ վնասներ կրի: Իսկ կազմակերպության կրեդիտորական պարտքերի ավելացումը խոսում է կազմակերպության նկատմամբ վստահության մասին<sup>6</sup>:

Այսպիսով՝ առաջարկում ենք  $Q_{\text{դկհ}}$  բանաձևը, որով կարելի է կատարել համապատասխան հաշվարկներ և կարևոր եզրակացություններ: Այստեղ հաշվի են առնվում ոչ միայն դեբիտորական և կրեդիտորական պարտքերի բացարձակ մեծությունները, այլ նաև դեբիտորական պարտքերի տեսակարար կշիռն ընթացիկ ակտիվների մեջ, կրեդիտորական պարտքերի տեսակարար կշիռն ընթացիկ պարտավորությունների մեջ և ընթացիկ իրացվելիության գործակիցը, որը ներկայացնում է ընթացիկ ակտիվների և ընթացիկ պարտավորությունների հարաբերությունը:

<sup>6</sup> Стів Савицкая Г., Анализ хозяйственной деятельности предприятия. Минск, 000 „Новое знание“, 2002, էջ 487-495: